

ЯК ЗРОБИТИ АНТИРОСІЙСЬКІ САНКЦІЇ ЕФЕКТИВНІШИМИ

КИЇВ-2022

ЯК ЗРОБИТИ АНТИРОСІЙСЬКІ САНКЦІЇ ЕФЕКТИВНІШИМИ

У підготовці дослідження брали участь експерти Міжнародного центру перспективних досліджень – Василь Філіпчук, Микола Капітоненко, Ігор Петренко, Єгор Киян.

Київ 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПОТОЧНА СИТУАЦІЯ	5
ВПЛИВ САНКЦІЙ.....	6
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ САНКЦІЙ	8

ВСТУП

Санкції стали однією із ключових відповідей міжнародного співтовариства на російське вторгнення в Україну. Цей інструмент працює проти країни - агресора із 2014 року, і з того ж самого року триває експертне обговорення шляхів підвищення ефективності санкційного режиму.

За нових обставин повномасштабної війни головну роль у зупинці російської агресії відіграють Збройні Сили України та військово-фінансова допомога країн – партнерів. Однак аналіз усіх ймовірних сценаріїв подальшого ходу війни засвідчує, що найкращим сценарієм кардинальної зміни ситуації є внутрішні зміни всередині країни-агресора, падіння путінського режиму, «двірцевий переворот», широкомасштабні протести чи змови російської еліти спрямовані на зміну путінської політики щодо України, припинення війни, виведення військ з усієї території нашої країни, покарання відповідальних за військові злочини, включаючи політичне і воєнне керівництво, компенсація усієї шкоди, завданої Україні. Саме у цьому відношенні санкції, які завдають особистої шкоди і втрат російській еліті, є найбільш ефективними.

Санкції мають відігравати як каральну, так і спонукальну функції. Вони повинні покарати за прийняті злочинні рішення і здійснені злочинні дії, так і заохотити до здійснення кардинальних змін – як щодо політичного режиму і політичних рішень, так і щодо особистого вибору, позиції стосовно російської агресії та підтримки України.

Для того, щоб санкції були ефективнішими, вони не мають містити прогалин, дозволяти вибірково накладати на одних і оминати інших російських олігархів, чиновників, політиків. Потрібний регулярний аналіз та моніторинг для виявлення таких прогалин та прийняття відповідних рішень щодо розширення списків осіб, яким вдалося оминати санкції.

ПОТОЧНА СИТУАЦІЯ

Наразі запроваджені сім пакетів міжнародних антиросійських санкцій, пов'язаних із її вторгненням в Україну у 2022 році. Більше 50 країн в тій чи іншій формі приєдналися до режиму санкцій; деякі (такі як Ізраїль чи Китай) не беруть участь у ньому, але й блокують схеми подолання санкцій. Не застосовують антиросійські санкції переважно країни, що розвиваються, у той час як колективний Захід виглядає рішучим та об'єднаним у застосуванні цього інструменту.

Як і між 2014 та 2022 роками, санкції є комплексним механізмом вибіркової дії. Вони не є тотальними, а замість того діють в різних секторах та проти визначених фізичних та юридичних осіб. На додаток до секторальних санкцій працюють дипломатичні та візові обмеження.

Фінансовий, енергетичний та енергетичний сектори наразі є ключовими. До них додаються заборона польотів російської авіації у повітряному просторі ряду країн та інші транспортні обмеження; бойкоти у ряді сфер культури, спорту і т.п., вихід з російського ринку більше тисячі компаній.

© Wiktor Szymanowicz/NurPhoto/picture alliance

ВПЛИВ САНКЦІЙ

Якщо у 2014 році західні санкції сприяли зупинці російської агресії проти України через вразливість російської економіки, то у 2022 році до нових пакетів санкцій путінське керівництво готувалося заздалегідь. Всупереч поширеним очікуванням, жорсткі та уніфіковані санкції країн Заходу не призвели до миттєвих гострих проблем для російської економіки і тим більше не змінили поточну політику Москви. Кроки, здійснені російським урядом у відповідь, стабілізували ситуацію та обмежили руйнівний ефект санкцій протягом перших шести місяців війни.

Оцінки впливу санкцій на стан російської економіки розходяться. З одного боку, санкції очевидно не змушують Москву змінювати поведінку. До того ж, деякі макроекономічні показники, наприклад рекордний зовнішньоторговельний профіцит або курс національної валюти, дозволяють багатьом говорити про те, що «санкції не працюють». З іншого боку, характер впливу санкцій на велику економіку передбачає, скоріше, повільне, але невідворотне сповзання країни у неминучі проблеми – що, на думку багатьох, і відбувається зараз країною - агресором.

Низка західних експертів вказують на те, що санкції, ймовірно, матимуть довгостроковий ефект та гальмуватимуть російську економіку поступово й повільно. Більш скептичний погляд взагалі зводиться до питання про те, чи можливо в принципі завдати серйозних проблем великій економіці, орієнтованій на експорт енергоносіїв у сучасному світі. Адже ринками збуту можуть виступати не лише країни, які ввели антиросійські санкції. Фактично, «золота акція» щодо ефективності економічних та фінансових санкцій знаходиться у руках Китаю, Індії, Туреччини та інших країн «третього світу», які змогли компенсувати втрачені європейські ринки. Без запровадження «вторинних санкцій» - покарання компаній третіх країн, які ведуть бізнес з російськими компаніями, буде важко підвищити ефективність фінансових та економічних санкцій.

Станом на зараз найбільш відчутним наслідком антиросійських санкцій є технологічне відставання країни - агресора. Брак доступу до технологій здатен значно зменшити промисловий потенціал, а також її можливості видобувати природні ресурси.

Крім того, санкції створюють фінансові проблеми. За деякими даними, країна - агресор втратила до 10% капіталу банків та до 40% ринкової капіталізації. Відключення російських банків від системи SWIFT суттєво зменшило кількість доступних їм фінансових інструментів.

Вихід західних компаній з російського ринку створює короткостроковий ефект зростання безробіття та втрати інвестицій, а також веде до відтоку капіталу.

Однак, прогнозоване падіння ВВП не виглядає критичним – на рівні близько 10% у 2022 році і ще меншому наступного року. Центральному банку вдалося мінімізувати негативний ефект від втрати близько половини золотовалютних резервів країни та утримати курс рубля (який пізніше зміцнився навіть у порівнянні із довоєнним курсом, в основному завдяки запровадженню обмеженням та зменшенню імпорту).

Путінський режим продовжує отримувати значні прибутки від експорту енергоносіїв, ціна на які суттєво зросла. Не виключено, що в довгостроковій перспективі це джерело прибутків з різних причин зменшиться; але поки що воно дозволяє Москві зменшувати негативні ефекти санкцій. Це супроводжується пошуком різноманітних схем та шляхів обходу санкцій.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ САНКЦІЙ

Після шести місяців дії безпрецедентно болісних санкцій стало зрозуміло, що швидко ані послабити агресора, ані змусити змінити його політику запровадженням санкцій не вдасться. Вирішальними є події на полі бою. Найбільш ефективно послабити позиції противника і змусити його відступити санкції можуть допомогти санкції, які спонукатимуть до падіння чи послаблення путінського режиму. Санкції можуть і повинні сприяти розколу всередині російської правлячої еліти, спонукати до конкретних дій щодо зміни путінського режиму і перегляду агресивної імперської політики щодо України. Саме тому санкції мають бути всеосяжними і не допускати прогалин.

Слід відзначити наступні прогалини:

- Невключення деяких російських олігархів до санкційних списків. Викликає здивування, наприклад, відсутність у санкційних списках імені Александра Лебедева. Цей російський олігарх з лондонською пропискою у минулому працював у російській розвідці, про що добре публічно відомо. Після незаконної анексії Криму він продовжив бізнес та публічно розказував про пріоритетність свого інвестування та бізнес-діяльності на території окупованого півострова, що напяму порушує український суверенітет та є підставою для включення до санкцій. На території Великої Британії російський олігарх створив мережу контактів та впливу, які дозволили йому не лише придбати декілька британських ЗМІ, але і отримати для свого сина місце у британській палаті лордів;
- Виключення з санкційних списків чи неключення у санкційні списки шляхом судових позовів та справ. Класичний приклад тут – російський олігарх Дмитрій Риболовлев, який проживає у Монако і володіє місцевим футбольним клубом. Риболовлев брав активну участь у російських операціях впливу на американську внутрішню політику, що детально описано британським журналістом Л.Хардінгом у його численних книгах та статтях. Однак, попри усі наявні свідчення та бізнес, який активно сприяє російській агресії, Риболовлев не включений у жодні санкційні списки. Можливо, цьому сприяє його дружба з європейськими монархами (як і Лебедеву – його дружба з британськими політиками). Хоча у випадку з Риболовлевим більш важливим є дуже ефективне використання ним європейських та британських судових органів. Цікаво, що особистим адвокатом російського олігарха, яка успішно здійснила захист інтересів свого клієнта у судах, є українка Тетяна Євгенівна Бершеда (дочка відомого українського дипломата Євгена Бершеди).

Російські військові злочини на території України не стали для неї перешкодою захищати у судах російських олігархів. Більше того, складається враження, що отримана успішна практика по вирішенню проблем російських олігархів у міжнародних судах зараз поставлена нею на конвеєр. Успішні адвокатські історії у Монако дозволили їй створити «адвокатський бутік для ультра-багатіїв», як вона сама назвала свою компанію, у облюбованих російськими олігархами Лондоні та Лозанні. Так що зараз успішний досвід Риболовлева вже поставлено на потік.

З топ-100 найбагатших росіян за версією журналу Forbes у 2021 році, санкції ЄС накладені на 26 осіб, США – на 17 осіб, Великої Британії – на 32 особи. Як бачимо, хоча з лютого 2022 року кількість накладених санкцій стала безпрецедентною (загалом вже більше 10,1 тисячі введених обмежень проти російських громадян), менше третини топ-100 найбагатших росіян потрапили під хоч якісь санкційні обмеження. З топ-10 – рівно половина не перебуває під санкціями, а саме Владімір Лісін, Владімір Потанін, Павел Дуров, Леонід Міхельсон, Андрей Мельніченко та Вагіт Алекперов.

Нижче список найбагатших російських олігархів, яких оминули санкції.

Ім'я	Дата народження	Санкції Великої Британії	Санкції ЄС	Санкції США
Владімір Лісін	7.05.1956			
Владімір Потанін	3.01.1961	29.06.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки, технічна допомога, пов'язана з літаками, транспортні санкції		
Павел Дуров	10.10.1984			
Леонід Міхельсон	11.08.1955	5.04.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки, транспортні санкції		
Алексей Мордашов	29.09.1965	15.03.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки		Так
Алішер Усманов	9.09.1953	3.03.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки	28.02.2022	Так
Геннадій Тімченко	9.11.1952	22.02.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки	28.20.2022	Так
Андрей Мельніченко	8.03.1972	15.03.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки	9.03.2022	Так

Ім'я	Дата народження	Санкції Великої Британії	Санкції ЄС	Санкції США
Вагіт Алекперов	9.01.1950	13.04.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки, транспортні санкції		
Міхаїл Прохоров	3.05.1965			
Роман Абрамовіч	24.10.1966	10.03.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки, транспортні санкції	15.03.2022	
Віктор Рашніков	13.10.1948	15.03.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки	15.03.2022	Так
Дмитрій Риболовлєв	22.11.1966			
Александр Абрамов	20.02.1959			
Віктор Вексельберг	14.04.1957	15.03.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки		Так
Леонід Федун	5.04.1956			
Андрей Гурьєв	24.03.1960	6.04.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки, транспортні санкції	9.03.2022	Так
Леонід Богуславскій	17.06.1951			
Андрей Скоч	30.01.1966	15.03.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки	23.02.2022	Так
Вячеслав Моше Кантор	8.09.1953	6.04.2022 Заморожування активів	8.04.2022	
Сулєйман Керімов	12.03.1966	15.03.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки	15.03.2022	Так
Сергей Дмитрієв	11.03.1966			

Ім'я	Дата народження	Санкції Великої Британії	Санкції ЄС	Санкції США
Іскандер Махмудов	5.12.1963			
Сергей Галіцкій	14.08.1967			
Сергей Попов	12.08.1971			
Валентін Кіпятков	5.06.1976			
Ігорь Кесаєв	30.10.1966	13.04.2022 Заморожування активів, заборона на поїздки	8.04.2022	
Тімур Турлов	13.11.1987			
Матвей Йожиков				
Александр Фролов	17.05.1964			

[Прецеденти зняття](#) чи обходження важливих індивідуальних санкцій вже існують, а Євросоюз неодноразово обговорював зняття санкцій з деяких росіян, зважаючи на нібито слабкі юридичні підстави. Окремі країни – члени ЄС вже починають відверто лобіювати виключення певних осіб з санкційних списків.

Тому Україна має чітко надати свої контраргументи і визначити позицію: лише офіційної зміна позиції російських олігархів, публічне засудження війни і путінського режиму, підтримка України, у тому числі фінансова, може бути єдиною підставою для початку перегляду санкційного режиму. Російські олігархи вели чи ведуть бізнес переважно у енергетиці, металургії, фінансах – секторах економіки, які є істотним джерелом доходу для путінського режиму, тому той факт, що хтось з них зараз проживає у Монако чи отримав титул лорда у британському парламенті не може бути підставою для невключення у санкційний список ЄС, США чи Великої Британії.

Поки існують шляхи російських олігархів для продовження ведення налагодженої роками міжнародної економічної діяльності, путінський режим буде створювати небезпеку для всього світу. Необхідно повністю перекрити та викоринити способи оминати існуючі обмеження, які мають вкрай негативний вплив на весь санкційний механізм і не достатньо впливають на країну - агресора.

Мета індивідуальних санкцій – втрата економічних можливостей для спонсорів війни, покарання за створення злочинного путінського режиму і найважливіше – мотивація до його зміни і перегляду політики щодо України. Кожен, хто підтримує або фінансує путінське вторгнення в Україну, має відчувати на собі санкційний тиск. З огляду на кількість прихильників «партії війни» та путінських гаманців, одним з ключових правил є надання пріоритету санкціонування тих осіб, які можуть бути вражені найбільше та найефективніше. Через це вказані вище особи мають стати кандидатами для включення у наступний санкційний пакет ЄС, а також у санкційні списки Великої Британії та США.

ДЛЯ НОТАТОК

МЦПД

Міжнародний центр перспективних досліджень

Телефон: +38 (044) 334-30-57

Електронна пошта: office@icps.com.ua

www.icps.com.ua